

A RESEARCH ON THE TATAKI-ZOME METHOD ONE OF THE ECOLOGICAL PRINTING TECHNIQUES

Zübeyde UZUN*
Meral BATUR**1
Rumeysa TEKE***
Eyüp GÜNAYDIN****

* Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker GSTF Geleneksel Sanatlar Bölümü
** Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker GSTF Resim Bölümü
*** Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
**** Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü

Abstract

The connection between art and nature continues throughout human history. With the increasing population and developing technology, the world's resources have started to decrease, on the contrary, human-induced environmental pollution has increased significantly. In order to minimise the effects of human-induced environmental problems in recent times when we remember that we are a part of nature, people have been in search of alternatives in the world they live in. These alternative searches aim to make individuals more conscious of the world they live in. The interest in nature has enabled the discovery of alternative methods for the needs used in daily life in a way that minimises the damage to nature with natural methods or the use of primitive methods by adapting them to the present day. Thus, views that are more sustainable for people around the world, reminding that underground and aboveground resources should be used more carefully, and raising awareness in raising environmentally sensitive and sensitive individuals have started to emerge. The ecological printing technique, which is part of the result of the search for a sustainable world, has recently become very popular. Tataki-Zome method, which has an ecologically based and sustainable manifesto, is the subject of this research. In this context, different plants were tried in Tataki-Zome technique and the results were examined. As a result of the experiments, the leaves of purple-leaved ornamental clover (*oxalis triangularis*), leaf beauty (*coleus*) and purple telegraph flowers (*tradescantia pallida*) were printed on linen in Tataki-Zome technique. As a result, different colour tones were obtained from these plants. This research is considered important in terms of providing an understanding of ecological art, ecological printing techniques and especially Tataki-Zome technique in the context of contemporary art.

Keywords: Ecological Art, Ecological Printing, Ecological Printing Techniques, Tataki-Zome, Ecological Awareness

EKOLOJİK BASKI TEKNİKLERİNDEN TATAKİ-ZOME YÖNTEMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Özet

Sanat ile doğa arasındaki bağ insanlık tarihi boyunca devam etmektedir. Artan nüfus ve gelişen teknoloji ile birlikte dünyanın kaynakları azalmaya başlamış bunun aksine insan kaynaklı çevre kirliliği önemli oranda artmıştır. Doğanın bir parçası olduğumuzu hatırladığımız son zamanlarda insan kaynaklı çevre problemlerinin etkilerini daha aza indirmek amacıyla insanlar, yaşamlarını sürdürdükleri dünya üzerinde alternatif arayışlar içerisine girmiştir. Bu alternatif arayışlar, bireyleri yaşadıkları dünyaya karşı daha bilinçli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Doğaya olan ilgi günlük hayatta kullanılan ihtiyaçların doğal yöntemlerle doğaya en az zarar verecek şekilde alternatif yöntemlerin keşfedilmesine veya ilkel yöntemlerin günümüze uyarlanarak kullanılmasına imkan sağlamıştır. Böylece dünya üzerindeki insanlar için daha sürdürülebilir, yer altı ve yer üstü kaynaklarını daha dikkatli kullanılması gerektiğini hatırlatan, çevreye duyarlı ve hassas bireylerin yetiştirilmesinde farkındalık yaratan görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sürdürülebilir dünya arayışları sonucunun bir parçası olan ekolojik baskı tekniği son zamanlarda oldukça popüler hale gelmiştir. Ekolojik temelli ve sürdürülebilir bir manifestoya sahip Tataki-Zome yöntemi bu araştırmanın konusudur. Bu bağlamda Tataki-Zome tekniğinde farklı bitkiler denenerek sonuçlarına bakılmıştır. Denemeler sonucunda mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli (*kolyoz*) ve mor telgraf çiçeklerinin yaprakları ile Tataki-Zome tekniğinde keten üzerine baskı çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak bu bitkilerden farklı renk tonları elde edilmiştir. Bu araştırma, ekolojik sanatın, ekolojik baskı tekniklerinin ve özellikle Tataki-Zome tekniğinin günümüz sanatı

¹ Sorumlu Yazar E-Mail: meralbatur@karabuk.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.1599505

bağlamında anlaşılmasını sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Sanat, Ekolojik Baskı, Ekolojik Baskı Teknikleri, Tataki-Zome, Ekolojik Farkındalık

1. Giriş

İnsanoğlu yerleşik hayata geçmesi ile birlikte doğayı kontrolü altına almaya başlamıştır. Sanayi devrimi ve sonrasında insanın doğaya olan müdahalesi giderek artmıştır. Doğa ile barışık olmayan bu müdahaleler sonucu insan, doğa ile arasındaki bağı koparmış ve doğaya tamamen yabancılaşmıştır. İnsan merkezli bu anlayış, dünyayı kültürel, ekonomik ve ekolojik anlamda krize sürüklemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve sürekli gündemde olan küresel ısınma, yer altı kaynaklarının yok olması, su ve orman kaynaklarının tahrip edilmesi, hastalıkların artması gibi dünyayı tehlikeye sürükleyen tehditler insanı doğayı korumaya teşvik etmektedir. Bu nedenle toplumlar daha yaşanabilir bir dünya için ekoloji, geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik gibi kavramlara daha fazla yer vermeye başlamıştır. Bu arayışlar beraberinde sanat alanında sürdürülebilir moda, ekolojik baskı, doğal boya gibi kavramları ve sanatsal pratikleri ortaya çıkarmıştır. Dünya kaynaklarının tükeniyor oluşu doğada var olan ürünleri kimyasal madde kullanmadan, sürdürülebilir bir döngü içerisinde doğaya zarar vermeden, çeşitli işlemlerden geçirilerek günlük hayatın içerisinde kullanılmaya elverişli ürünler üretmeye teşvik etmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

“Tataki-Zome” yöntemi insan kaynaklı ekolojik sorunların artması ile birlikte doğaya zarar vermeyen, doğanın içinden gelen, doğa ile arasında bağı bulunan bir yüzeyi renklendirme imkânı sunan ekolojik baskı tekniğidir. Bu araştırma “Tataki-Zome” yöntemini kişisel uygulamalar ve yapılan literatür taramaları doğrultusunda açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli (kolyoz) ve mor telgraf çiçeklerinin yaprakları kullanılarak ham keten üzerine baskı yapılacaktır. Böylelikle bu bitkilerin “Tataki-Zome” yöntemi sonucunda etkileri ölçülecektir.

Bu çalışmanın gerekçesi ekolojik baskı yöntemlerinden “Tataki-Zome” yönteminin daha bilinir olmasına katkı sağlamaktır. Bu yöntemle kullanılan bitkilerin doğal boyar madde olarak kullanılabilmesini ve doğada hazır bulunan bitkilerin doğaya zararlı gaz ve yağlar da olmadan sanat üretiminde kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Doğada yeşil ile zaman geçirmek bireye farkındalık bilinci aşılayacaktır. Eğitimde çevre bilinci oluşturmak ve çevreye duyarlı bireyler yetiştirmek amacıyla “çevre koruma” dersinin müfredata alınması tavsiye edilmiştir (Bogenç, 2021, s. 405). Bu çalışma da aynı amaçlar doğrultusunda “ekolojik baskı” dersinin müfredatlarda yer alması konusunda öneri sunmaktadır.

“Tataki-Zome” yöntemi üzerinde fazla çalışma olmayışı, ortaya çıkan çalışmalar ile ekolojik farkındalığa dikkat çekiyor oluşu bu araştırmayı önemli kılan unsurlar arasında yer almaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada literatür tarama yöntemine başvurulmuştur. Öncelikle konu bağlamında özellikle ekolojik sanatın içinde yer alan ekolojik baskı ve ekolojik baskı teknikleriyle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Ardından Tataki-Zome tekniğiyle uygulamalar yapılmış ve bu uygulamaların sonuçları aşamalarıyla sunulmuştur. Araştırmada ilk olarak keten yüzeylere mordanlama yapılmıştır. Mordanlanan ketenler üzerine mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli (kolyoz) ve mor telgraf çiçeklerinin yapraklarını kullanarak bu bitkilerin verdiği etki saptanmaya çalışılmıştır. İnsan doğanın cezbedici renk tonlarının benzerlerini etrafındaki canlı ve cansız malzemelerden elde etmeyi keşfederek doğal boyamacılığın kökenlerini oluşturmuştur. Mağara resimlerinde olduğu gibi karşılaşılan ilk bulgular doğal boyaların canlılığını yitirmeden uzun yıllar kalabildiğini kanıtlamıştır.

4. Ekolojik Baskı

Doğal boyamanın geçmişi dokumacılık ile hemen hemen aynı zaman dilimine tarihlenmektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalar sonrasında dönemin Hindistan’ı olduğu varsayılan günümüz Pakistan bölgesinde M.Ö. 3500 yıllarına ait indigo boyarmadde bulunmuştur. Bu günümüze kadar bilinen en önemli ve en eski buluntudur. Yine M.Ö. 4000’lerin sonunda Mezopotamya’da boyama, dokuma ve eğirmenin yapıldığı Sümer tabletlerinde yazmaktadır. Buna ek olarak Mezopotamya’da mordanlı ve küp boyama yapıldığı bilgileri de tabletlerde yer almaktadır (Karadağ, 2007: 8).

Boyama için 19. yüzyıla kadar doğal bitkilerin yanında böcekler, deniz kabukları, taş ve toprak kullanılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren boyarmaddelerden bir kısmının kimyasal senteziyle doğal boyarmaddeler giderek daha az tercih edilmiş ve 20. yüzyılın başlarında doğal boyarmaddeler yok olma noktasına gelmiştir. 1980 sonrasında sentetik boyalardan bazılarının kanserojen ve toksik özelliğinin yanında çevreye verdikleri zarardan dolayı doğal boyarmaddeler tekrar gündeme getirilmiştir (Karadağ, 2007: 9).

Doğal boyarmaddelerin kâğıt, deri, kumaş gibi yüzeylere uygulanmasıyla doğal şekillerin ve renklerin yüzeye aktarılması için yapılan baskı yöntemine ekolojik baskı denilmektedir (Akpınarlı ve Tambaş, 2019: 1296). Bu baskı yöntemlerinden biri Pagan geleneklerinden olan Paskalya bayramındaki yumurta boyama işlemidir. Pagan geleneğini sürdüren Hristiyanların da kutladıkları Paskalya bayramının kültürel sembollerinden birisi yine yumurta boyama olmuştur. Polanya'da "Pasinka" adıyla bilinen bu yumurtalar istenilen renklerin oluşması için doğal ürünlerle kaynatılarak renklendirilmektedir. Boyama işleminde ceviz, meşe, soğan, genç elma ağacı ve kızılbaş kabukları, ebegümeci çiçeği, çavdar filizi ve kadife çiçeği kullanılmaktadır (URL 1).

Dünya üzerinde insan nüfusuna eşdeğer olarak çoğalan üretim ve tüketim döngüsü ile birlikte çevre üzerinde insan kaynaklı sorunlar hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Ekolojik temelli bu sorunlar insanları çevre duyarlılığının öne çıktığı alışlagelmiş yaşam ve tüketim şekillerinin yerine farklı çözümler üretmeye yöneltmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'lı yıllarda Flower-Power düşünce hareketi ile doğal ürünlere yönelmeler başlamıştır. Kimyasal madde kullanımının kritik değerlendirilmesiyle eko ürünler ve eko tekstil ortaya çıkmıştır. 1980'lerde ABD'de başlayıp 1990'larda tüm dünyada yaygın hale gelen çevre hareketleri tekstil ürünlerini etkilemiş sonuç olarak da "tekstil ekolojisi" terimi doğmuştur (Kurtoğlu ve Şenol, 2004: 26).

Tasarımcıların çeşitli yöntem ve malzemeler kullanarak yaptıkları tekstil sanatına ise "giyilebilir sanat" adı verilmiştir. 1970'lerde başlayan giyilebilir sanat aslında moda hem tepkisi ile hem de kurduğu bağla önemli bir sanat hareketi olmuştur. Giyilebilir sanat doğaya yönelişi ve doğallığıyla ekolojik sanata katkıda bulunmaktadır. Avrupa'da eko-baskı yapan sanatçılar doğaya zarar vermeden ama doğayı da kullanarak ekolojik moda katkı sunmaktadır. Giyilebilir sanatta eko-baskıyı yapan kendine has uygulama ve çalışma prensibi olan önemli sanatçılar India Flint, Irit Dulman, Merina Lanari ve Terriea Kwong'dur. Özellikle lif sanatçısı India Flint ekolojik boyalar kullanan eko-baskı alanında öncü isimlerdendir (Can ve Oyman, 2017: 2293-2295).

5. Ekolojik Baskı Teknikleri

Ekolojik baskı yönteminde bitkiler doğal şablon olarak kullanılmaktadır. Bu baskı tekniğinde belirli aşamalar sonucunda kumaş veya farklı yüzeyler üzerine bitkilerin renkleri geçirilmektedir. Yüzeye aktarılan bu renklerin yüzey üzerinde bırakacağı lekenin tam olarak planlaması yapılamadığından sürprizlere açık doğal lekeler oluşturmaya uygun bir baskı tekniğidir. Ekolojik baskı tekniği yaygın olarak kumaş üzerine uygulanmasının yanı sıra kâğıt, deri, seramik gibi farklı yüzeylere de uygulanmaktadır.

Ekolojik baskıda bitki, çiçek ve yapraklarının form ve renklerinin kumaşa aktarımında mordanlama yapılmaktadır (Öztürk ve Yılmaz Ege, 2019: 396). Her çiçek ya da yaprak doğada parmak izi gibi tektir. Bu sebeple yapılan her bir ekolojik baskı çalışmasıyla benzeri olmayan kompozisyonlar ortaya çıkar.

Ekolojik baskı tekniği uygulanan yöntem ve kullanılan malzemelere göre sınıflandırılmıştır. Bu yöntemler; sıcak rulo, toprak içerisine gömme, güneşte boyama (solar dyeing), pas boyama (rust dyeing) ve çekiç ile dövme (Tataki-Zome) şeklinde farklı başlıklar altında sıralanmaktadır.

5.1. Sıcak Rulo Yöntemi

Ekolojik baskı tekniklerinden sıcak rulo yönteminin bazı işlem aşamaları vardır. İlk aşamada dokuları çıkarılacak olan bitkilerin kumaş üzerinde düzenlemeleri yapıldıktan sonra kumaş rulo halinde ya da normal şekilde katlanıp sıkı bir şekilde bağlanmaktadır. Ardından sıcak buhar veya sıcak suyun içerisinde yaklaşık olarak 1-1,5 saat gibi bir süre bekletilmesi ile bitkilerin şekillerinin kumaş yüzeyine çıkması sağlanır. Daha sonra kumaş yüzeyindeki bitki artıkları temizlenerek kumaş kurumaya bırakılır.

Bu yöntemde aynı ağacın bitkileri aynı koşullarda aynı sonucu vermeyebilir. Bu durum yapılan baskının tek ve özgün olduğunu göstermektedir (Can ve Oyman, 2017: 190 akt. Tambaş, 2019: 29).

Görsel 1. Ekolojik Baskı Suda Kaynatma Yöntemi (Karakoç ve Can, 2021: 280)

5.2. Toprak İçerisine Gömme Yöntemi

Toprağa gömme yönteminde düz zemin üzerine streç film serildikten sonra sirkeli suyla ıslatılan kumaşın üzerine renk verecek maden ya da bitkiler yerleştirilir. Bohçalama yöntemiyle kumaş sıkıca katlanır. Hazırlanan kumaş toprağa gömülür ve 20 gün toprak altında bekletilir. Çıkarılan kumaş suyla yıkanıp havadar ortamda kurutulur (Tambaş, 2019: 32).

Görsel 2-3. Toprak İçerisine Gömme Yöntemi (URL 2)

5.3. Kavanozda Bekletme Yöntemi (Solar Dyeing)

Bitkileri tepkimeye sokarak boyalarını elde edebilmek için kullanılan yapay ısı kaynaklarının aksine bu ekolojik baskı tekniğinde doğal ısı kaynağı olan güneşten yararlanılmaktadır.

Kavanozda bekletme yönteminde kumaş sirkeli su ile ıslatıldıktan sonra maden ya da bitki neyle ekolojik boyama yapmak istenilirse o malzeme kumaşın içine yerleştirilir. Sıkıca rulo yapıp sarılan kumaş kavanozun içine yerleştirilip ağzı sıkıca kapatılır. Hazırlanan kavanoz 20 gün güneşli bir ortamda bekletilmektedir (Tambaş, 2019: 32).

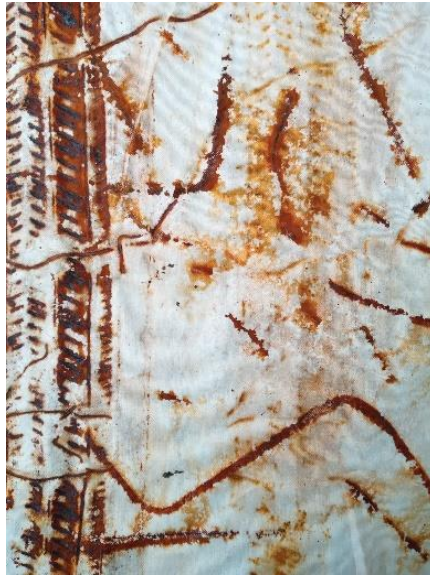
Görsel 4. Ekolojik Baskı Güneşte Boyama Yöntemi (URL 3)

5.4. Pas Boyama Yöntemi (Rust Dyeing)

Ekolojik baskı teknikleri arasında yer alan bir diğer yöntem pas boyama (Rust Dyeing)'dir. Bu yöntem günlük hayatımızda kirlenmiş, yıpranmış ya da eskimiş olarak sınıflandırdığımız metal parçaların hava ile teması sonucu yüzeylerinde meydana gelen pas lekelerini kumaş, kâğıt vb. yüzeyler üzerine aktarılması ile tekstil, moda, sanat gibi birçok alanda tercih edilir hale gelmiştir.

Pas boyama yönteminde inşaat demirleri, çivi, tel, metal levha, teneke kutu vb. birçok farklı malzeme kullanılabilir. Keçe, yün, sentetik ipek gibi bütün tekstil yüzeylere uygulanabilmektedir. Paslanmanın hızlanması için ortamın %50 su katılan sirke ile nemlendirilmesi gerekmektedir. Pasın yüzeye tam temas etmesiyle daha verimli sonuçlar alınacaktır. Bu sebeple yüzeye temasının tam olması için üzerine ağırlık konulur. Renklerin istenildiği gibi çıkması için en az 4-5 gün, daha koyu renkler içinse daha uzun süre bekletmek gerekmektedir (Özkan Tağı, 2018: 330-331).

Ekolojik baskı tekniklerinde ayrıca kumaş üzerine yaprakların yerleştirildikten sonraki aşamada kumaşın sarıldığı paslı boru bitkilerin bırakacağı lekeleri etkilemektedir. Paslı borudan kumaşa farklı tonlarda renkler aktarılmış olacaktır. Bu bağlamda pas ekolojik baskı yöntemlerinde hem yardımcı bir malzeme olarak hem de boyama yöntemi olarak da kullanılmaktadır.

Görsel 5. Pas Boyama Yöntemi (Kişisel Arşiv)

5.5. Çekiçle Dövme Yöntemi (Tataki-Zome)

Ekolojik baskı yöntemleri arasında yer alan çekiçle dövme yöntemi eski bir Japon baskı tekniği olarak bilinmektedir. Tataki-Zome köken bakımından incelendiğinde "Tataki" kelimesi çekiç vurmak, "Zome" kelimesi boyamak anlamına gelir (Bozacı, 2016: 97 akt. Tambaş, 2019: 31).

Görsel 6. Çekiçle Dövme Yöntemi (Kişisel Arşiv)

Bu baskı yöntemi bitkilerdeki çiçek, dal ve yaprak gibi bölümlerin çekiç yardımı ile kumaş üzerinde dövülmesiyle birlikte bitkilerdeki doğal şekil ve rengin kumaş yüzeyine aktarılmasıdır (Bozacı, 2017: 97 akt. Bilir, 2018: 35). Desenin geçirileceği yüzeyin mordanlanması, kumaş üzerine bitkilerin yerleştirilmesi, çekiç ile dövme ve son olarak kumaş kaldırma şeklinde toplam dört aşamadan sonra baskı gerçekleştirilmektedir.

5.6. Çekiçle Dövme (Tataki-Zome) Baskı Yöntemi ve Uygulama Aşamaları

Bir ekolojik baskı tekniği olan Tataki-Zome'yle sanat eserlerinin oluşturulmasında doğadan toplanan mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli (kolyoz) ve mor telgraf çiçeklerinin yaprakları, şakayık, begonya ve çınar ağaçlarının yaprakları gibi bitkiler keten, pamuk vb. doğal kumaşlara uygulanır. Bu teknik doğal malzemelerin ve sürdürülebilir tekniklerin kullanılmasıyla doğaya saygı gösteren bir sanat formudur. Bu tekniğin dört uygulama aşaması vardır. Bunlar; baskının yapılacağı yüzeyin mordanlanması, kumaş üzerine bitkilerin yerleştirilmesi, çekiç ile dövme ve son olarak kumaştan kaldırmadır.

5.6.1. Mordanlama Aşaması

Mordanlama; yüzeye aktarılan renklerin daha kalıcı hale gelmesini sağlayan aşamadır. Bu işlemde kullanılan maddelere de mordan maddeleri denilmektedir. Ayrıca kullanılan boyar maddelerin tutunmasını sağlamak, haslık derecelerini yükseltmek ve çeşitli renk tonları elde etmek amacıyla yapılmaktadır (Tambaş, 2019: 26-27). Latince kökenli olan bu kelime sabitlemek anlamına gelmektedir.

Mordan maddeler zayıf asit ya da baz özellikli maddeler ve suda çözünebilir metal tuzlar olabilir. Demir şapı, bakır şapı ve şap taşı gibi maddeler önemli mordan maddeleri arasında yer almaktadır (Karadağ, 2007: 11-12). Baskı yapılacak kumaşın türüne göre hazırlanmaktadır. Mordan içerisine atılan kumaş belirli bir süre kaynatılmasının ardından kurutularak baskıya hazır hale getirilmektedir.

5.6.2. Kumaş Yüzeyine Bitkilerin Yerleştirilmesi

Mordanlanarak kurutulan kumaşın serildiği yüzey pütürlü olmamalı ve mümkün olduğunca düz olmalıdır. Bitkiler belirlenen tasarıma uygun bir şekilde kumaş yüzeyine yerleştirilir. Bitkilerin yerleştirilme işlemi

tamamlandıktan sonra üzerine kumaşın geri kalan bölümü kapatılarak çift taraflı baskı yapma imkânı sağlanır. Alternatif olarak farklı bir kumaş parçası, asetat ya da kâğıt bant kumaşın yüzeyine serilen bitkilerin üzerine kaplanabilir. Bant ile kaplandığında desenin kayması ayrıca engellenmiş olunur. Bu çalışma kapsamındaki uygulamalarda ise asetat kullanılmıştır.

Görsel 7. Kumaş Yüzeyine Yerleştirme Aşaması (Kişisel Arşiv)

5.6.3. Çekiçle Döverek Desenin Geçirilme Aşaması

Çekiçle döverek desenin geçirilme aşamasında bez üzerine belirlenen kompozisyona göre yerleştirilen ve bant ya da kumaş ile örtülen bitkiler üzerine çekiç yardımı ile belirli düzeyde vurma işlemi yapılmaktadır. Bu aşamada kullanılan çekicinin türü ve uygulanan kuvvetin derecesi baskısı yapılacak olan bitkinin türüne göre değişkenlik göstermektedir. Gereğinden daha hafif bir çekiç darbesi ile oluşacak olan desenin tonu daha soluk tonlarda olmasına neden olabilir. Gereğinden fazla ve şiddetli çekiç darbesine maruz kalan bitkiler kumaş yüzeyine geçen lekelerin kaymasına ya da bitkilerin parçalanmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle kompozisyonda kullanılan bitkilerin türlerine göre uygulanacak olan çekiç darbesinin de belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Genelde hafif çekiç darbeleri ile başlayıp yavaş yavaş darbenin derecesi artırılarak desen geçirilme işlemi daha doğru bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Görsel 8. Döverek Desenin Geçirilme Aşaması (Kişisel Arşiv)

5.6.4. Kumaştan Kaldırma Aşaması

Çekiç ile desen geçirme işlemi tamamen bittikten sonra bitkilerin üzerine kaplanan kumaş, bant ya da asetatin yavaş ve dikkatli bir şekilde kaldırılma aşamasıdır. Bu aşamada dövülen bitkilerin artıkları desenin geçirildiği kumaşın üzerinden özenli bir şekilde kaldırılmalıdır. Yanlış bir müdahale kumaşın kirlenmesine neden olabilir.

Görsel 9-10. Kumaştan kaldırma aşaması (Kişisel arşiv)

Bitki artıklarının kumaş yüzeyinden tamamen temizlendiğinden emin olduktan sonra istenilirse kullanılan kumaşın türüne uygun bir sıcaklıkta ütöleme işlemi de yapılarak kullanıma hazır hale getirilmektedir.

Görsel 11-12. Keten Çanta Üzerine Tataki Zome Yöntemiyle Yapılmış Baskı (Kişisel Arşiv)

Görsel 13-14. Keten Çanta Üzerine Tataki Zome Yöntemiyle Yapılmış Baskı (Kişisel Arşiv)

Görsel 15-16. Keten Çanta Üzerine Tataki Zome Yöntemiyle Yapılmış Baskı (Kişisel Arşiv)

6. Değerlendirme ve Sonuç

Dünya üzerinde hızla artan nüfusa paralel olarak hammadde kullanım ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yer altı ve yer üstü kaynaklarının kontrolsüz bir şekilde kullanılması sonucu ekolojik problemler görülmeye başlanmıştır. Bu sorunların insan yaşamına olan olumsuz etkilerini en aza indirmek için toplumlar alternatif ve sürdürülebilir tüketim arayışları içerisine girmiştir. Bu arayışlara kumaş ve farklı yüzeyler üzerine uygulanan ekolojik baskı yöntemleri örnek olarak gösterilebilir. Bu baskı yöntemleri arasında yer alan çekiç ile dövme (Tataki-Zome) yöntemi bu alternatiflerden biri olmuştur. Kumaşlar üzerinde uygulanan kimyasal boyar maddelerin insan sağlığına zararlı oluşu bu yöntemin daha da popüler olmasına imkân sağlamıştır. Tataki-Zome yönteminin uygulaması esnasında tamamen doğal bitkilerin yaprak ve çiçeklerinden yararlanılmaktadır.

Çalışma sürecinde ceviz, meşe, kızılıçık, dişbudak, yabani antep fıstık, söğüt, sardunya yaprakları ve sardunya, gül bitkileri denenmiş, bu bitkilerden sağlıklı sonuçlar alınamamıştır. Mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli ve mor telgraf çiçeklerinin daha iyi sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Süreçte 3 farklı bitki ve 50 mordanlanmış keten malzeme ile yapılan çanta kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında mor yapraklı süs yoncası, yaprak güzeli (kolyoz) ve mor telgraf çiçeklerinin yaprakları ile Tataki-

Zome tekniğinde keten üzerine baskı yapılmış ve farklı renk tonları elde edilmiştir. Doğadaki rengine en yakın aktarım mor yapraklı süs yoncasının yaprağından elde edilmiştir. Mor telgraf çiçeği yaprağının baskısı sonucunda elde edilen renkler yaprağın orta kısmında mor ve yeşil birlikteliği, kontüründe ise mor olarak karşımıza çıkmaktadır. Damarlı bir yapıya sahip olan yaprak güzelinin baskısı sonucunda ise yeşil rengin oldukça başarılı aktarıldığı ancak mor rengin açık pembeye yakın bir renk verdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu çiçeğin yaprağının bütün damarları baskıda etkili bir şekilde ketene aktarılmıştır.

Yapılan uygulamalar sonucunda Tataki-Zome baskı yönteminde tamamen bitkisel malzeme kullanıldığı için işlem sonunda geride doğaya zararlı olabilecek herhangi bir atık madde kalmamaktadır. Ayrıca bu yöntem insanların çevreye olan duyarlılığını desteklemekte ve herkes tarafından uygulanabilecek kolaylıktadır. Her seferinde farklı tasarımlar üretmeye elverişli olan bu yöntemle tasarımı yapacak kişinin hayal gücüne göre şekillenen bir tasarım süreci doğmaktadır. Baskı esnasında doğa ve insan sağlığına zararlı herhangi bir kimyasal madde kullanılmaması avantajları arasında yer almaktadır.

Çalışma sonucunda ham ketenden yapılan düz bir çantanın Tataki-Zome yöntemiyle nasıl sanatsal bir değere bürüneceği gözlemlenmiştir. Çantaya dönüştürülmüş keten yüzeylere bu yöntem sayesinde sadece 3 bitki ile bile sonsuz tasarım imkânı doğmuştur.

Tataki-Zome baskı yönteminde elde edilen lekenin tekrardan aynısını elde etme imkânı yoktur. Bu yüzden seri üretime uygun bir baskı yöntemi değildir. İşlem süresi yapılacak olan tasarıma göre değişkenlik göstermektedir. Aynı bitki ya da çiçek aynı hasat zamanında toplanıp baskısı yapılsa bile aynı renkleri elde etmeye imkân sağlamamaktadır.

Tataki-Zome tekniği ile kullanılan bitkilerin verdiği renkler konusunda kaynak oluşturacak olan bu çalışmanın farklı malzeme ve bitkiler ile yapılacak çalışmalara model olacağı düşünülmektedir. Ayrıca tekstil ve moda gibi farklı dallara da örnek oluşturacaktır.

Ayrıca, eğitimde farkındalığı arttırmak amacıyla ekolojik sanat ve ekolojik baskı gibi dersler müfredatlara eklenmeli ve bireylerin ekolojik sorunlara farkındalıklarının artmasına katkı sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Akpınarlı, F. H. ve Tambaş, C. (2019). Pamuklu-ipekli kumaşlara ekolojik baskı uygulaması ve haslık düzeylerinin belirlenmesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(62), 1295-1311. <https://doi.org/10.7816/idil-08-62-05>
- Bilir, M. Z. (2018). Ekolojik tekstil baskı tekniği: Tataki-zome. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(41), 33-38. <https://doi.org/10.7816/idil-07-41-05>
- Bogenç, Ç. (2021). Bireylerde Doğa Bilincinin Gelişmesinde Çevre Eğitiminin Rolü. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (2): 396-407. <https://doi.org/10.14230/johut1055>
- Bozacı, B. (2017). *Doğanın şarkısı: Ekolojik baskı*. Bahar Bozacı.
- Can, D. İ. ve Oyman, N. R. (2017). Giyilebilir sanatta eko boyama-baskı teknikleri ve uygulamaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(36), 2291-2311. <https://doi.org/10.7816/idil-06-36-10>
- Can, D. İ. ve Oyman, R. (2017, Kasım). *Okaliptüs Bitkisiyle İpek ve Pamuklu Kumaş Üzerine Eko- Baskı Uygulamaları. II. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu*, Antalya.
- Karadağ, Recep (2007). *Doğal boyamacılık*. Karadağ Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karakoç, D. ve Can, D. İ. (2021). Ekolojik baskıda yenilikçi yaklaşımlar: Pas baskı shibori. *STAR Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 279-289.
- Kurtoğlu, N. ve Şenol D. (2004). Tekstil ve ekolojiye genel bakış, karsinojen ve allerjik etki yapabilen tekstil kimyasalları. *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 7(1), 26-31.
- Özkan Tağı, S. (2018). Tekstil tasarımında alışılmadık bir ekolojik baskı yöntemi "pas baskı". *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(43), 327-333. <https://doi.org/10.7816/idil-07-43-13>
- Öztürk, F. ve Yılmaz Ege, J. (2019). Sürdürülebilir Moda'nın, ekolojik baskı tekniği ile değerlendirilmesi ve bir örnek uygulama. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 394-406.
- Tambaş, C. (2019). *Ekolojik baskıda farklı yüzey ve teknikler kullanılarak yeni tekstil yüzeyleri oluşturma*. [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 533155).

İnternet Kaynakları

URL 1. <https://webcitation.org/75Rz3wbYY> (Erişim Tarihi: 20.05.2024)

URL 2. <http://kerriemaloney.blogspot.com/2019/11/buried-treasure.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2024)

URL 3. <https://caitlynirwin.com/blog/beginners-guide-to-solar-dyeing> (Erişim tarihi: 22.04.2024)

Teşekkür

Bu çalışma, Karabük Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (KBÜ, BAP, Proje Numarası: KBÜBAP-24-DS-018) tarafından desteklenmiştir.